

DR FRANCISZEK PIEKOSIŃSKI.

HERALDYKA POLSKA

WIEKÓW ŚREDNICH.

W KRAKOWIE,
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI.
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ.
1899.

wiadomość Długosz przedewszystkiem w pracy swej o Klejnotach królestwa i rycerstwa polskiego podaje i jaka stąd korzyść dla heraldyki polskiej średniowiecznej wynika.

I. Herby rycerstwa polskiego średniowieczne.

1) Amadejowa (Fig. 1), zwana w zapiskach sądowych z lat 1417, 1425, 1426 i 1447 także Hamadej, a w zapisce z roku 1425 także Orłek¹⁾, wyobraża orła białego z koroną na głowie i złotym pierścieniem w dziobie, wszakże bez ogona, w polu czerwonym. Rysunku tego herbu, któryby z wieków średnich pochodził, nie posiadamy. Najwcześniejszy rysunek znajduje się w herbarzu arsenalskim oraz w herbarzyku Ambrożego, w obu atoli orzeł przedstawiony jest bez korony na głowie. Zapiski

Fig. 1.

wszelako sądowe z lat 1425 i 1426 wyraźnie mówią zgodnie z Długoszem o orle ukoronowanym. Klejnot średniowieczny tego herbu nie jest znany.

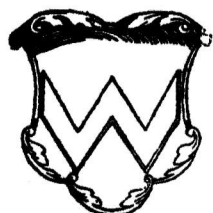

Fig. 2.

2) Awdaniec (Fig. 2): lękawica biała w polu czerwonym. Długosz i późniejsi heraldycy zowią ten herb stałe Habdankiem, ale zapiski sądowe od najstarszych, mianowicie od początku XV wieku poczynając aż do połowy XVI wieku przeważnie tylko Awdanćem, Abdanćem, lub Habdanćem. Nazwa Habdank zjawia się wprawdzie już w r. 1408²⁾, lecz raz tylko wyjątkowo i dopiero w XVI wieku pospolitą się staje. W XV wieku przychodzi

¹⁾ Helcel, II. N. 1497. — Potkański NN. 60 i 97, — i notaty rękopiśmienne Stosława Łaguny.

²⁾ Ulanowski: Materyały N. 85.

także wyjątkowo forma Abdank¹⁾, a w XVI Abdanek²⁾. Przedmiot herbu zowie się w zapiskach średniowiecznych zazwyczaj lękawicą lub lękawką, raz tylko w jednej zapisce radoskiej z roku 1411 biokotką³⁾. Lękawica ta przedstawia niby dwie krokwie wywrócone, z sobą złączone, w kształcie litery W; ale to jest młodsza forma Awdanćca; starsza natomiast forma wyobraża dwie krokwie z sobą związane, ale nie wywrócone, a więc w kształcie litery M. W tej formie Awdanćca znajduje się na pieczęci komesa Pakosława wojewody sandomirskiego z roku 1228⁴⁾ (Fig. 3), w tej formie znajduje się na tarczach herbowych w kościele w Chlewiskach, pochodzących nawet dopiero z XVI wieku, w tej też formie starszej odpowiada on dobrze runie skandynawskiej e ze starszego futhorku, od której też początek swój bierze.

Fig. 3.

Rola marszałkowska z r. 1461 kładzie pod nazwą Habdank Syrokomlę białą w polu czerwonym. Jestto oczywiście błąd, chociaż niewielki; w rzeczywistości bowiem Awdanćca i Syrokomla są sobie rodzeni. Syrokomla jako posiadająca krzyż, a więc sięgająca jeszcze czasów przyjęcia chrześcijaństwa, a zatem i pogańskich, jest formą starszą, od której się dopiero Awdanćca jako odmiana młodsza wytworzył.

Najstarsza pieczęć z Awdanćcem w formie młodszej, wywróconej, jest pieczęć Dobiesława sędziego halickiego z r. 1343, potem następuje dopiero pieczęć Piotra z Widawy sędziego sieradzkiego z r. 1412 (Fig. 4), Jana Pniowskiego archidyakona krakowskiego z r. 1462 i jakiegoś nieznanego Jana de Zgorazve

¹⁾ Potkański N. 67.

²⁾ Ulanowski: Materyały N. 295.

³⁾ Potkański N. 27.

⁴⁾ Kodeks dypl. małopolski.

z r. 1432. Wszystkie wyobrażają herb w tarczy bez helmu i klejnotu; klejnot przeto średniowieczny tego herbu nie jest znany.

Herbarz arsenalski kładzie go zgodnie z Długoszem jako białą ławkicę w polu czerwonym i daje nadpis Habdank

Fig. 4.

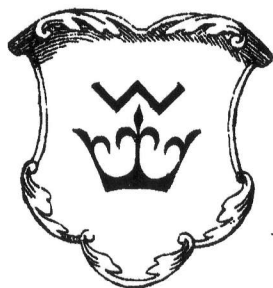

Fig. 5.

Na pieczęci Wojciecha Wąborkowskiego, sędziego ziemskiego sandomirskiego z roku 1408, jest wyobrażony herb Awdaniec w ten sposób, iż ławkica położona jest nad królewską koroną. Jestto zatem Awdaniec dostojny czyli udostojniony, prawdopodobnie jeszcze za panowania króla Kazimirza Wielkiego¹⁾ (Fig. 5).

Fig. 6.

3) Belina czyli Byliny (Fig. 6): wyobraża w polu złotym trzy białe podkowki, barkami do siebie zwrócone, pomiędzy nimi krzyż. W klejnocie ma być ramię zbrojne z dobytym mieczem.

Rola marszałkowska z roku 1461 podaje ten herb w rysunku i barwach wedle opisu Długosza z napisem »Bylinh«, tylko krzyżyk równoramienny ma u nogi długi ówiek (Fig. 7); herbarz arsenalski natomiast daje pole tarczy niebieskie a nadpis »Byliny«.

¹⁾ Archiwum hr. Rusieckich w Warszawie.

W starszych redakcyach Klejnotów Długoszowych herbu tego nie ma, ma go dopiero redakcyja najpóźniejsza; snad jestto jakaś późna odmiana herbu Czewoja.

bylinh

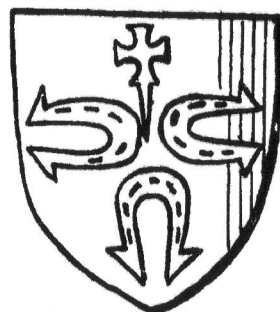

Fig. 7.

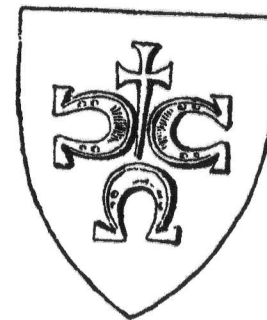

Fig. 8.

Na pieczęciach spotykamy ten herb na dwóch, mianowicie na pieczęci Jana Byliny, plebana kościoła w Starym Radomiu z r. 1447¹⁾, gdzie jest jeszcze krzyż pomiędzy podkowkami, oraz na pieczęci mistrza Mikołaja Byliny z Leszczyny, profesora św. teologii i kanonika kat. krakowskiego z r. 1473, gdzie już miejsce krzyża zajmuje miecz²⁾ (Fig. 8).

W zapiskach sądowych przytoczony jest ten herb najwcześniej dopiero w r. 1431 pod zawołaniem Bilina³⁾.

4. Biberstein (Fig. 9): w polu złotym róg jeleni w słup. Herb ten znajduje się dopiero w najpóźniejszej redakcyi Długoszowych Klejnotów; rola marszał-

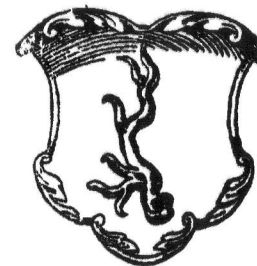

Fig. 9.

¹⁾ Archiwum kapituły katedralnej krakowskiej.

²⁾ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

³⁾ Helcel II Nr. 2344.

361. Przosna odmienna: tarcza w poprzek na dwa przedzieloną pola, w górnym niebieskim białym mur forteczy, o trzech basztach, na nim czerwony kiel, czy też róg bawoli, czy trąba. Dolne pole zielone, w niem tył lwa czerwony (Fig. 487).

362. Byliny odmiana: w białym polu niebieska majuskuła średniowieczna S bez krzyża (Zobacz fig. 337).

363. Jelita odmienne: w czerwonym polu o białym skraju trzy białe oszczepy rozbieżne, nad nimi żółta Godzięba.

364. W białej tarczy czerwone bierzwiono poprzeczne; nad bierzwionem dwa niebieskie serca rzędem obok siebie, pod bierzwionem trzecie także serce we środku (Fig. 488).

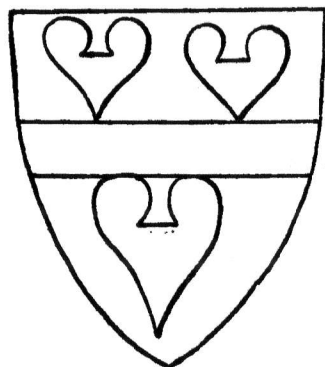

Fig. 488.

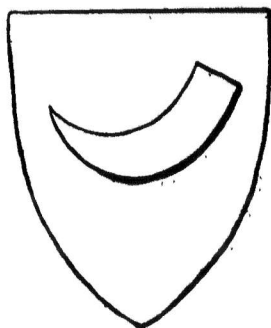

Fig. 489.

365. W białym polu czerwony kiel, czy też róg bawoli, czy trąba, bokiem położona w lewo (Fig. 489).

366. W brązowym polu dwa białe kordy w słup, przy końcach nieco nadłżamane ku środkowi (Zobacz fig. 348).

367. Awdaniec odmienny. W kościele w Chlewiskach jest na kilku tarczach herbowych, pochodzących z roku 1512 wyobrażony herb Awdaniec w ten sposób, iż łękawica jest wywrócona i miasto litery W przedstawia literę M (Fig. 490).

368. Odroważ odmienny. W tymże kościele w Chlewiskach jest na dwóch tarczach wyrzeźbiony Odroważ od-

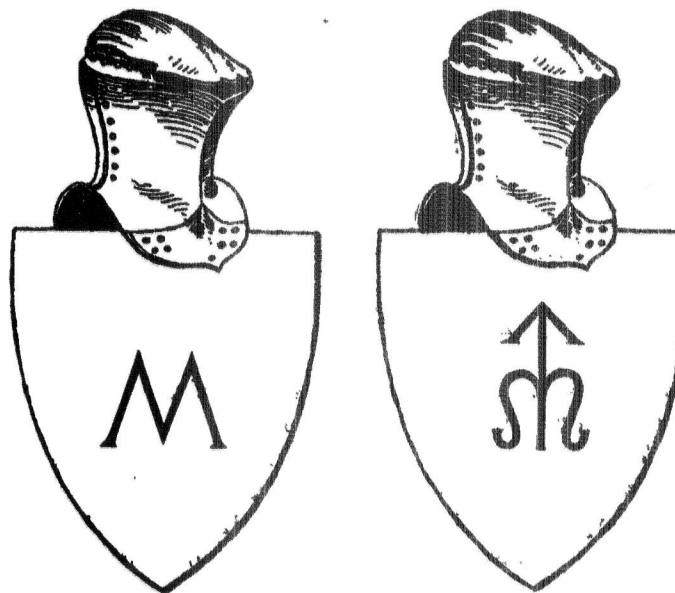

Fig. 490.

Fig. 491.

mienny, którego odmiana w tem polega, iż pomiędzy zawiasami biegnie środkiem laska jako przedłużenie rogaciny strzały (Fig. 491).

369. Leliwa odmienna. W kościele w Opcznie jest na tarczy, pochodzącej niewątpliwie z XVI wieku, wyrzeźbiona Leliwa w tem odmienna, że półksiężyc jest obrócony barkiem do góry, a pod nim leży sześciopromienna gwiazda (Fig. 492).

370. Poraj odmienny. W tymże kościele w Opcznie jest na tarczy, pochodzącej z XVI wieku, herb Poraj przedstawiony odmiennie, mianowicie róża ma nie pięć, lecz sześć listków, a listki są nie okrągłe lecz zębate.

371. W kościele stopnickim, fundacyi króla Kazimierza